

Anlama Öğretimi

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

ANLAMA ÖĞRETİMİ

ISBN 978-625-7676-73-1

DOI 10.14527/9786257676731

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Nisan 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47479

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ, ilk, orta ve lise eğitimini Konya Çumra'da tamamladı. Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1979 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 1981 yılında yine Hacettepe Üniversitesinde tamamladı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde 1988 yılında Doktor, 1991 yılında Doçent ve 1998 yılında Profesör unvanını aldı. Halen Eğitim Bilimleri Fakültesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalında görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ, ilkokuma yazma öğretimi, Türkçe öğretimi, hızlı okuma, yetişkin eğitimi, ders kitaplarının incelenmesi, eğitim bilimine giriş, sınıf yönetimi, beceri öğretimi, öğretim ilke ve yöntemleri konularında 20 kitap ile 350'den fazla uluslararası ve ulusal yayını bulunmaktadır. Ayrıca 20 projede yürütücü ve araştırmacı olarak görev almış, 13 yüksek lisans ve 9 doktora tezi yönetmiştir. Prof. Dr. Firdevs Güneş'in yürüttüğü bazı akademik görevler;

1. MEB-UNICEF İşbirliği Yetişkin Okur-Yazarlığı Projesi, Yetişkinlere Okuma-Yazma Materyalleri Hazırlama Komisyonu Başkanı (1992-1993),
2. MEB-Dışişleri Bakanlığı-TİKA İşbirliği Müstakil Türk Cumhuriyetleri Alfabe-İmla Çalışmaları Türkiye Tarafı Temsilcisi (1993),
3. MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Ortak Türk Alfabesi Hazırlama Komisyon Başkanı (1993),
4. MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Eğitim Politikaları Geliştirme Komisyonu Üyesi (1993-1994),
5. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 5 No'lu Hayat Boyu Eğitim veya Örgün Olmayan Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Başkanı (1999-2000),
6. Avrupa Birliği Temel Eğitime Destek Programı (TDEP) çerçevesinde MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, İlköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Öğretim Programları Tasarımı Projesi, Türkçe Dersi (1-5.Sınıflar) Öğretim Programı Geliştirme Özel İhtisas Komisyonu Başkanı (2003-2006),
7. Avrupa Birliği Temel Eğitime Destek Programı (TDEP) çerçevesinde MEB. İlköğretim Genel Müdürlüğü, İlköğretim Türkçe (1-5.Sınıflar) Ders Kitapları Yazım Komisyonu Başkanı (2005-2006),
8. MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Türkçe Dersi (1-5. Sınıflar) Öğretim Programı Hazırlama Komisyonu Başkanı (2009).

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ, çeşitli idari görevleri de yürütmüştür. Bunlardan bazıları; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde Anabilim Dalı Başkanı (1997-1999), Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı (2011-2016), Bartın Üniversitesi Senato ve Yönetim Kurulu Üyeliği (2011-2016), Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekan Vekili (2012-2013), Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekan Vekili (2014), Bartın Üniversitesi 2013-2017 Stratejik Plan Hazırlama Komisyonu Başkanı (2011-2013), Bartın Üniversitesi Yayın Komisyonu Üyeliği (2011-2012), Bartın Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Üyeliği (2011-2014), Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yönetim Kurulu Başkanı (2016.....) gibidir.

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ, 2020 yılına kadar üniversite ve kamu kurumlarında çalışan yöneticilerle eğitimcilere çeşitli konularda 124 Seminer ile 31 Konferans vermiştir. Ayrıca 30'dan fazla Panele konuşmacı olarak katılmıştır. Çok sayıda sempozyum ve kongrenin bilim kurulu üyeliği ile düzenleme kurulu başkanlığını yapmıştır. Halen 18 bilimsel derginin yayın ve danışma kurulu üyeliğini yürütmektedir.

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ evli olup, biri Fizik Mühendisliği, diğeri Amerika Birleşik Devletlerinde Elektrik Elektronik Mühendisliği alanında doktor olan iki çocuk annesidir.

ORCID No: 0000 0002 9449 8617

ÖN SÖZ

Son yıllarda eğitim alanındaki gelişmeler, bilişsel psikoloji ve beyin araştırmaları anlama öğretimini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde anlama, sadece metinleri anlama değil, aynı zamanda bireyin anlama beceri ve tekniklerini geliştirme, zihinsel süreçlerini zenginleştirme ve yeni anlama modellerini oluşturma olarak ele alınmaktadır. Bireyin anlama modellerini geliştirerek metinleri ve dünyayı daha iyi anlaması, öğrenmeyi hayat boyu sürdürmesi, yaşamına ve geleceğine yön vermesi amaçlanmaktadır.

Anlama öğretimi üç temel bileşene dayanmaktadır. Bunlar okuyucu, metin ve ortam olmaktadır. Önce okuyucunun genel bilgileri, kelime ve dille ilgili bilgileri üzerinde durulmaktadır. Ardından metni anlamak için çıkarım yapma, metin içi bağlantılar kurma, özetleme, sorgulama, açıklama gibi anlama becerileri kazandırılmaktadır. Bilişsel süreçleri geliştirmek için dikkat, hızlı bellek, düşünme, planlama, bilgiyi işleme süreçlerine yer verilmektedir. Anlama teknikleri olarak, ön bilgileri harekete geçirme, metin içeriğini tahmin etme, okuma amacını belirleme, metni hızlıca gözden geçirme, anlama modeli oluşturma gibi çok sayıda teknik öğretilmektedir.

Metin, anlama sürecinde önemli rol oynayan ikinci bileşendir. Metin bileşeni üç yönden ele alınmaktadır. Bunlar yazarın amacı, metin yapısı ve içerik olmaktadır. Metin tipi, yazı türü, metin yapısı ve yazıda sunulan düşünceler okuyucunun anlama işlem ve sürecini etkilemektedir. Ortam ise okuyucunun metinle etkileştiği ve metni anlamaya çalıştığı ortamdır. Okuma ortamı metinden bağımsız olarak okuyucunun içinde bulunduğu bütün koşulları içermektedir. Yani anlamayı etkileyen psikolojik, sosyal ve fiziksel ortamları kapsamaktadır.

Bu kitapta, anlama öğretiminin amaçları, özellikleri, ilkeleri, bilimsel temelleri ve anlama modelleri ele alınmaktadır. Ayrıca anlama süreçleri, becerileri, teknikleri, etkinlikleri, sözlü ve görsel anlama, kelime tanıma ve zihinsel sözlük geliştirme, ekran okuma ve anlama, metinleri keşfetme ve anlamayı değerlendirme konularında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Öğretim modelleri ve yöntemler, temel becerilerin öğretimi ile üst düzey becerilerin öğretimi bölümlerinde ise anlama öğretimi ve becerilerin geliştirilmesi örneklerle açıklanmaktadır.

Kitabın eğitim alanında çalışan akademisyen, eğitimci, öğretmen, öğretmen adayı ve öğrencilere katkı getirmesini dilerim.

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ

ORCID No: 0000 0002 9449 8617

Ankara 2021

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ	iii
Ön Söz.....	v

1. BÖLÜM GÜNÜMÜZ GELİŞMELERİ

Kavramsal Gelişmeler	2
Tarihsel Gelişmeler	2
Eski ve Yeni Anlayışlar	3
Günümüz Anlayışı	6
Bilimsel Gelişmeler	7
İlk Dönem Anlama Modelleri	8
İkinci Dönem Anlama Modelleri.....	9
Üçüncü Dönem Anlama Modelleri	9
Eğitimsel Gelişmeler	10
Öğretimle İlgili Gelişmeler	10
Beceri ve Tekniklerle İlgili Gelişmeler.....	12
Değerlendirme Gelişmeleri	13
Teknolojik Gelişmeler	14
Uluslararası Gelişmeler.....	15

2. BÖLÜM KAVRAM VE TANIMLAR

Anlama Kavramı.....	18
Anlama Nedir?.....	18
Özellikleri	20
Boyutları.....	22
Temel Bileşenleri	23
Dinleyici/ Okuyucu.....	23
Metin.....	24
Ortam	25
Anlama Öğretimi.....	25
Anlama Öğretimi Nedir?	25
Amaçları	26
Temel Amaçlar	27
Genel Amaçlar.....	28
İlkeler	30

Kelimeler ve Zihinsel Sözlük	30
Kelime Tanıma	30
Zihinsel Sözlük Geliştirme.....	31
Etkinlikler ve Sorular	32
Anlama Etkinlikleri.....	32
Anlama Soruları	33

3. BÖLÜM

ANLAMA SÜREÇLERİ

Süreç ve Türleri	35
Süreç Nedir?.....	36
Türleri	36
Anlama Süreçleri	36
Metinsel Süreçler.....	36
Zihinsel Süreçler.....	37
Bilgi İşleme Süreçleri.....	40
Bellek Sistemi	40
Bilgileri İşleme	42
Zihinsel Görüntüler	44
Zihinsel Görüntü Nedir?.....	44
Zihinsel Görüntü Oluşturma.....	46
Anlam Ağları	48
Zihinsel Şemalar	49
Zihinsel Şema Nedir?.....	50
Temel Özellikleri	52
Zihinsel Şema Türleri	53
Şemaların Değişmesi	55
Anlamaya Etkisi.....	57
Zihinsel/Anlama Modelleri	57
Zihinsel /Anlama Modeli Nedir?	58
Temel Özellikleri	61
Zihinsel Model Oluşturma.....	62
Anlamaya Etkisi.....	64

4. BÖLÜM

ANLAMA MODELLERİ

Geleneksel Anlama Modelleri	68
Parçadan Bütüne Anlama Modelleri	68

Bütünden Parçaya Anlama Modelleri	71
Karma Modeller	72
Bilişsel Anlama Modelleri	74
İlk Dönem Anlama Modelleri	75
İkinci Dönem Anlama Modelleri.....	77
Üçüncü Dönem Anlama Modelleri	80
Günümüz Anlama Modelleri.....	81
Basit /Temel Model	81
Süreçsel Model.....	82
Etkileşimsel Model	85
Okuyucu.....	86
Metin	91
Ortam	91
Değişkenler Arasındaki İlişkiler	92
Değerlendirme	93

5. BÖLÜM SÖZLÜ ANLAMA

Sözlü Anlama Nedir?	96
Sözlü Anlama Modelleri.....	97
Süreçsel Modeller	98
Biçimlerden Anlama Ulaşma Modeli (Modèle sémasiologique).....	98
Anlamdan Biçimlere Ulaşma Modeli (Modèle onomasiologique)	100
Etkileşimsel Model	103
Dinleyici.....	103
Sözlü Metin.....	105
Ortam	105
Sözlü Anlama Teknikleri	106
Sözlü Anlama Öğretimi.....	108
Anlama Öğretim Modeli.....	108
Sözlü Metin Hazırlama	109
Öğretim Süreci.....	109
Birinci Dinleme.....	109
İkinci Dinleme.....	110
Üçüncü ve Son Dinleme	110

6. BÖLÜM GÖRSEL ANLAMA

Görsel ve Özellikleri.....	113
Görsel Nedir?	113
Görsellerin Özellikleri	114
Görsel Okuma ve Anlama	116
Görsel Okuma Nedir?.....	116
Önemi	117
Görsel Okuma Yaklaşımları	118
Geleneksel-Semiyolojik Yaklaşım	118
Bilişsel Yaklaşım	120
Psikofizyolojik/Yapılandırıcı Yaklaşım	122
Görsel Okuma ve Anlama Öğretimi.....	125
Görsel Okuma Süreci.....	125
Görsel Okuma Etkinlikleri.....	126
Görsel Türleri.....	129
Resimler.....	129
Resim Okuma Etkinlikleri.....	130
Grafik ve Şekiller.....	130
Karikatürler	132
Renkler	133

7. BÖLÜM BECERİLER VE DÜZEYLER

Beceri ve Özellikleri	135
Beceri Nedir?	135
Özellikleri	137
Beceri Türleri	138
Anlama Becerileri.....	138
Özel Zihinsel Beceriler	139
Önkoşul Becerileri	140
Anlama Becerileri	140
Genel Beceriler	141
Beceri Aileleri	142
Temel Anlama Becerileri.....	143
Anlama Süreç ve Becerileri.....	144
Uzlaşılın Beceriler.....	146

Anlama Düzeyleri	148
Genel Düzeyler	148
Beceri Düzeyleri	148
Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni Düzeyleri.....	149
PISA Düzeyleri.....	150

8. BÖLÜM ANLAMA TEKNİKLERİ

Teknikler ve Özellikleri.....	153
Teknik Nedir?	153
Anlama Teknikleri	154
Türleri	155
Anlama Teknikleri.....	155
Okuma Öncesi Uygulanan Teknikler	156
Ön Bilgileri Harekete Geçirme.....	156
Tahmin Etme	157
Amaç Belirleme	158
Metni Gözden Geçirme.....	159
Okuma Sırasında Uygulanan Teknikler	160
Ana Fikir Bulma.....	162
Çıkarım Yapma.....	163
Sorun Çözme.....	165
Soru-Cevap	166
Balık Kılıçığı.....	167
Zihin Haritası	168
Okuma Sonrası Uygulanan Teknikler	168
Sorgulama	169
Anlamasını (Öz) Değerlendirme	171

9. BÖLÜM ÖĞRETİM MODELLERİ VE YÖNTEMLER

Öğretim Modelleri	175
Dolaylı Öğretim Modeli	175
Doğrudan Öğretim Modeli.....	175
Modelin Özellikleri.....	176
Becerilerin Doğrudan Öğretimi.....	178
Becerilerin Öğretimi.....	179
Bilgilerin Öğretimi.....	180

Tekniklerin Açıklamalı Öğretimi	181
Öğretim İlkeleri	182
Öğretilecek Teknikler	183
Öğretmenin Rolü.....	185
Öğretim Düzeyleri	187

10. BÖLÜM

TEMEL BECERİLERİN ÖĞRETİMİ

Anlama Modeli	190
Anlama Becerileri	191
Anlama Teknikleri	193
Metinle İlgili Bilgiler	194
Anlama Becerilerinin Öğretimi.....	195
Temel Anlama Becerileri.....	196
Anlama Modeli Oluşturma Becerileri.....	199
Anlamı Geliştirme Becerileri.....	207
Anlama Tekniklerinin Öğretimi.....	209
Okuma Öncesi Teknikler	210
Anlama Modeli Oluşturma Teknikleri.....	211
Anlamı Geliştirme Teknikleri.....	213
Metinle İlgili Bilgilerin Öğretimi	215
Anlamanın Önündeki Engeller	216

11. BÖLÜM

ÜST DÜZEY BECERİLERİN ÖĞRETİMİ

Küçük Yapıları Anlama.....	218
Kelimleri Tanıma	218
Kelime Gruplarını Anlama	220
Küçük Yapılardaki Bilgileri Seçme.....	221
Bütünleştirme Süreçleri.....	221
Cümle Bağlarını Tanıma	222
Çıkarımlar Yapma	224
Büyük Yapıları Anlama.....	225
Ana Fikri Bulma	225
Metni Özetleme	228
Metin Yapılarını Keşfetme.....	229
Anlamı Geliştirme Süreçleri	231

Tahminler Yapma	231
Zihinsel Görüntüler Oluşturma	233
Duygusal Tepkiler Verme	233
Sorgulama	234
Bilgileri Bütünleştirme	236
Üst Bilişsel Süreçler	236
Öz Değerlendirme	237
Öz Düzenleme	237
Beceri Geliştirmede Sorunlar	237

12. BÖLÜM ANLAMA ETKİNLİKLERİ

Etkinlik ve Özellikleri	240
Etkinlik Nedir?	241
Özellikleri	242
Türleri	243
Eğitsel İşlevleri	243
Öğrencilere Yararları	244
Alıştırma Nedir?	245
Alıştırmanın Özellikleri	246
Alıştırma Türleri	246
Benzer ve Farklı Yönleri	247
Anlama Etkinlikleri	248
Küçük Yapıları Anlama Etkinlikleri	249
Anlamaları Bütünleştirme Etkinlikleri	249
Büyük Yapıları Anlama Etkinlikleri	250
Anlamı Genişletme Etkinlikleri	250
Üst Bilişsel Etkinlikler	251
Değerlendirme Etkinlikleri	251
Araştırma ve Uygulamalar	252
Ülkemizdeki Uygulamalar	252
Araştırmalar	252

13. BÖLÜM KELİMELER VE ZİHİNSEL SÖZLÜK

Kelime ve Önemi	255
Kelime Nedir?	256
Kelimelerin Önemi	256

Kelime Tanıma.....	257
Kelime Tanıma Nedir?.....	257
Kelime Tanıma Becerileri.....	258
Kelimeleri Kullanma.....	259
Kelime Tanıma Modelleri	260
Ses Yoluyla Tanıma	261
Zihinsel Sözlük Yoluyla Tanıma.....	261
Kelime Öğretimi.....	262
Gelişmeler	262
Bilinen Kelimeler.....	263
Sözlü Öğrenilen Kelimeler.....	264
Kolay Öğrenilen Kelimeler.....	265
Sık Kullanılan Kelimeler.....	266
Kelime Öğretimi ve Aşamaları	267
Zihinsel Sözlük	269
Aktif ve Pasif Zihinsel Sözlük.....	270
Zihinsel Sözlüğü Geliştirme	270
Dolaylı Geliştirme.....	271
Doğrudan Geliştirme	271
Kelime Teknikleri	273
Kelime Öğrenme Teknikleri	273
Zihinsel Sözlük Geliştirme Teknikleri.....	276

14. BÖLÜM

EKKRAN OKUMA VE ANLAMA

Ekran Okuma ve Özellikleri	279
Ekran Okuma Nedir?.....	280
Kâğıttan Okuma Farkı	281
Temel Özellikler	281
Ekran Okuma Süreçleri.....	283
Araştırmalar.....	284
Ekrandan Anlama	285
Anlama Süreci.....	285
Anlama Becerileri	286
Anlama Araştırmaları.....	286
Zihinsel Süreçler	288
Dikkat Becerileri	289
Zihinsel Beceriler	289

Düşünme Becerileri.....	289
Hatırlama Becerileri.....	290
Ekran Metinleri.....	290
Metinlerin Özellikleri.....	290
Metinleri Düzenleme.....	291

15. BÖLÜM METİNLERİ KEŞFETME

Metin ve Özellikleri.....	293
Metin Nedir?.....	293
Metin Türleri.....	295
Metinleri Sınıflama	295
Metin Yapı ve Türleri.....	297
Metin Yapıları	297
Öyküleyici Metin Yapısı	299
Bilgilendirici Metin Yapısı.....	299
Şiir Yapısı.....	301
Metin Yapılarını Keşfetme Teknikleri.....	301
Metin Şemaları	302
Öyküleyici Metin Yapısını Keşfetme.....	302
Bilgilendirici Metin Yapısını Keşfetme	304

16. BÖLÜM ANLAMAYI DEĞERLENDİRME

Değerlendirme Nedir?	307
Temel Kavramlar	308
Değerlendirme Türleri.....	309
Anlamayı Değerlendirme	310
Değerlendirme Yaklaşımları	310
Becerileri Değerlendirme	312
Metinleri Değerlendirme	313
Ortamı Değerlendirme.....	314
Uluslararası Araştırmalar	314
PISA 2003 Değerlendirmesi.....	314
PISA 2018 Değerlendirmesi	315
Sorular ve Özellikleri	318
Temel İşlevleri.....	318

Soru Türleri	319
Soru Cevap İlişkisi	321
Soru Sorma Modelleri	322
Kaynaklar	325

1. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ GELİŞMELERİ

Bilgi çağında yaşıyoruz. Bu çağın en büyük özelliği bilginin her alanda önemli bir güç olmasıdır. Bu gücü yönetmenin yolu bilgiye ulaşma, kullanma ve yeni bilgiler üretmeye bağlıdır. Yeni bilgilerle dünyayı değiştirme, geliştirme ve giderek geleceğe yön verme amaçlanmaktadır. Bunun için; bilgili insanlar, öğrenen bireyler yetiştirmek ve giderek öğrenen toplumlar oluşturmak gerekmektedir. Eğitim bu durumları dikkate almak, dünyadaki hızlı gelişmelere uyum sağlamak için öğrenme, öğrenmeyi öğrenme ve hayat boyu öğrenme becerilerine ağırlık vermek zorundadır. Öğrencileri giderek daha da karmaşıklaşan bir toplum hayatı ile uluslararası düzeydeki iş yaşamına hazırlamak durumundadır. Bu süreçte aktif ve bağımsız öğrenme, girişkenlik, yeni fikirler üretme, kendi kapasitesini geliştirme gibi beceriler önemli olmakta, ezberlenen ansiklopedik bilgilere karşı çıkılmaktadır. Ezberlenen bilgiler kısa süre içinde unutulduğundan öğrencileri geleceğe taşımamaktadır. Bu nedenle eğitimde anlayarak öğrenmeyi geliştiren yaklaşım, model, yöntem ve tekniklere ağırlık verilmektedir.

“Anlama nedir?” sorusu bilim insanı, düşünür ve araştırmacıların açıklamaya çalıştıkları önemli bir sorudur. En genel açıklama ile anlama, metindeki bilgileri alma, zihinde işleme, bütünleştirme ve metinle ilgili zihinsel bir model oluşturma işlemidir. Yani çok yönlü, iç içe ve karmaşık bir zihinsel etkinliktir. Bu etkinlik kelime tanıma işlemiyle başlamakta, metindeki bağlantıları keşfetme, ana fikri bulma, tahmin ve çıkarımlar yapma, metnin bütün bir zihinsel görüntüsünü oluşturma gibi işlem ve süreçleri kapsamaktadır. Anlama sırada metin ve zihin arasında yoğun bir etkileşim olmakta, dille birlikte zihinsel beceriler de gelişmektedir. Bu durum giderek duygusal ve sosyal becerileri etkilemektedir. Anlama, öğrenme ve bireysel gelişmenin kalbi olmaktadır. Böylece bireyler anlayarak öğrenmekte ve geleceğine yön vermektedir.

Okuma, okuya okuya, yazma yaza yaza, anlama ise çalışa çalışa gelişmektedir. Anlama öğrenmeyi, öğrenme de anlamayı getirmektedir. Anlama “anladım ya da anlamadım” gibi basit ve doğrusal bir işlem değildir. Anlama bilinçli ve akıllı çabaların sonucudur. Anlamanın içeriği çok karmaşık, düzeyleri ise derindir. Bu

nedenle anlama sürekli olarak geliştirilen ve asla tamamlanmayan bir beceridir. Bu becerinin gelişimi her bireyde farklı düzeyde olmaktadır. Aynı metni okuyan kişiler aynı anlamı almamaktadır. Yani bir okuyucunun anlaması ya da anladıkları ile diğer okuyucunun anlaması asla aynı olmamaktadır. Bu durum bireylerde önbilgilerin farklı olmasından kaynaklanmakta ve sistemli bir öğretimi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle okullarda anlama becerilerini geliştirmek için bir dizi çalışma yapılmaktadır. Çünkü okuma ve anlama, akademik başarının temeli olmakta, her alandaki bilgileri öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır.

Dünyamızda 1980'li yıllara kadar bir metni anlamak için kelimeleri tanıma, anlamı bulma ve cümleleri anlamada beceri kazanma koşulu öne sürülüyordu. Bu nedenle anlama işlemi hafife alınıyor ve doğrudan bir eğitim düşünülüyordu (Lieury, 1996). Bu anlayış 1980'li yıllarda bilişsel psikoloji araştırmalarının hızla ilerlemesi üzerine değişmiştir. Günümüzde bir metni anlamak, metindeki açık veya örtük bilgilerle okuyucunun önbilgilerini birleştirmek ve anlama modeli oluşturmak, demektir. Anlamak için metindeki durumların zihinde görüntüsünü yani benzer modelini oluşturmak zorunlu olmaktadır. Anlama modeli dinamik ve gelişimsel bir yapıdır. Yeni metinleri okudukça değişmekte ve giderek gelişmektedir. Böylece bireyin yeni bilgileri alması, öğrenmesi ve gelişmesini kolaylaştırılmaktadır. Bu nedenle metindeki anlam yerine zihindeki anlama odaklanılmakta, öğrencilerin yeni anlama modelleri geliştirmelerine çalışılmaktadır.

1. KAVRAMSAL GELİŞMELER

Son yıllarda anlama ile ilgili önemli değişimler ve gelişmeler olmaktadır. Bu gelişmeler anlama kavramı, metinden bilgiyi alma biçimi, anlama modeli oluşturma, beceri ve tekniklerle ilgilidir. Böylece eski anlayışlar değişmektedir. Anlama, okuma sürecinde kullanılan bütün becerilerin bileşkesi olmaktadır. Bu nedenle birleştirici ve tamamlayıcı bir beceri olarak kabul edilmektedir. Okuma sürecinde bütün beceriler devreye girmekte ve karşılıklı etkileşimlerle anlama ulaşılmaktadır. Bu süreçte okuyucu anlamı metinden arayıp bulmak yerine kendisi oluşturmaktadır. Anlama sonunda ise bir anlama modeli geliştirilmektedir. Anlama konusunda tarihsel gelişmeler, eski ve yeni anlayışlar aşağıda verilmektedir.

1.1.Tarihsel Gelişmeler

Anlama ile ilgili çalışmaların uzun bir tarihsel geçmişi vardır. Yazının bulunmasından sonra başlayan bu çalışmalar 16. yüzyıla doğru hızla gelişmeye başlamıştır. Önceleri dinî metinlerin iyi anlaşılması üzerinde durulmuş, bu metinleri anlamak için sürekli tekrar edilerek okunması önerilmiştir. Ardından felsefe ala-

nında incelenmeye başlanmış ve anlama 20. yüzyıla kadar felsefenin çalışma konusu olmuştur. Felsefecilerin ardından 20. yüzyıldan sonra dil bilimciler anlama konusuna eğilmişler ve dili anlama üzerinde çalışmalar yapmışlardır. Çok geçmeden anlama bilişsel psikoloji uzmanlarının ilgi odağı olmuştur. Anlamanın zihinsel boyutu ve bilişsel süreçler üzerinde sistemli araştırmalar yapmışlardır. Giderek anlama bilişsel psikolojinin önemli bir araştırma alanı olmuş ve çok sayıda anlama modeli geliştirilmiştir. Bu modeller üzerine anlama çalışmaları 1990'lı yıllara doğru hızla ilerlemiş ve öğrencilere anlamanın doğrudan öğretilmesine başlanmıştır (Mbengone Ekouma, 2006; Sylvestre, 2006). Günümüzde anlama, bilişsel psikoloji ve eğitimin önemli bir çalışma alanı olarak sürmektedir.

Anlama modelleri ile birlikte anlamanın temel işlem, süreç ve becerileri de açıklığa kavuşmaya başlamıştır. Örneğin 1983 yılında Johnson-Laird, "*bir metni anlamak için metinle ilgili bir zihinsel model oluşturmanın gerekli olduğunu*" dile getirmiştir. Van Dijk ve Kintsch (1983), etkili bir anlama için "*zihin modeli*" ya da "*durum modeli*" oluşturmanın zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Gaonac'h ve Fayol (2003) ise "*okuyucunun metinleri anlamak için önbilgileri ile metindeki bilgileri bütünleştirmesi gerektiğini*" açıklamıştır (Gaonac'h & Fayol, 2003). Bazı yazarlar sözlü ve yazılı anlamanın aynı işlem ve becerileri içerdiği, bunun için önce sözlü anlamanın geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Lima, 2018). Bazı yazarlar ise anlamanın farklı bilgi kaynaklarını birleştirme ve yönetme işlemi olduğunu belirtmiştir. Okuyucunun metindeki bilgileri, ön bilgilerini, dünya hakkındaki genel bilgilerini kendi amaçları ve ortam bağlamında yönettiğini açıklamıştır (Blanc & Brouillet, 2005).

1.2. Eski ve Yeni Anlayışlar

Anlama zihnimizin sınırsız bir beceridir. Bu beceriyi geliştirmek için sürekli araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar sonucu çeşitli anlama modelleri geliştirilmektedir. Bu modeller geleneksel, bilişsel ve yapılandırıcı olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Geleneksel modeller metindeki anlamı bulma ve olduğu gibi zihne almaya ilgilenebilir. Bilişsel modeller anlama süreçlerine yoğunlaşmakta, bir metni okurken bilgilerin nasıl alındığı, işlendiği ve zihne yerleştirildiğine ağırlık vermektedir. Yapılandırıcı modeller ise zihindeki anlama odaklanmakta ve anlama becerilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Böylece metindeki anlamdan zihindeki anlama geçilmiştir. Eskiden metindeki anlamı olduğu gibi almaya yönelik çalışmalar yerini anlama öğretimine bırakmış, giderek anlama becerilerinin doğrudan öğretim yoluyla geliştirilmesine odaklanmıştır. Ayrıca kelimelerin anlamını bilme ve metinle ilgili sorular sorma etkinliklerinden, anlama tekniklerini öğretme, metindeki anlamın ötesine geçme etkinliklerine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Günümüzde artık